

Технологія як об'єкт вкладу в простому товаристві

Згідно ст. 1195 проєкту ЦК України* вкладом учасника в простому товаристві (спільна діяльність) визнається все те, що він вносить у спільну справу, у тому числі: гроші (1), інше майно (2), професійні (а) і інші (б) знання (3), навички (4) і уміння (5), ділова репутація (6), ділові зв'язки (7). У тексті згаданої статті не міститься прямої вказівки на «технологію» як на об'єкт вкладу. Не було такої вказівки й у ЦК УРСР 1922-го і 1963-го рр.

Виникає питання: чи можна передати «технологію» у вигляді вкладу в просте товариство? Відомо, що в Цивільних кодексах України (1922 р., 1963 р.) перелік видів вкладу в просте товариство, спільну діяльність, був вичерпним. До внесків відносили – гроші, речі, послуги (трудова участь). На відміну від попередніх Цивільних кодексів України перелік видів вкладу в ст. 1195 проєкту нового ЦК України не є вичерпним. Вкладом, – говориться в цій статті, – «визнається...» і «...інше майно». Отже, якщо «технологія, як така», підпадає під поняття «...іншого майна», то на поставлене питання варто відповісти позитивно.

У цивільному праві традиційно термін «майно» вживається в розумінні: 1) речей (а); сукупності речей і майнових прав (б), а також 2) як сукупність речей (а), майнових прав (б) і обов'язків (в) [1, с.185]. Виникає чергове питання: під яке з описаних вище двох визначень «майна» можна підвести «технологію»? Відповідь лежить на поверхні – тільки під «майно» в розумінні сукупності речей і майнових прав. Відносно «майна» як сукупності речей, майнових прав і *обов'язків* варто дати негативну відповідь. І це зрозуміло, тому що зобов'язання (*борги*) не можуть бути об'єктом вкладу в товариство. Отже, «майно» в розумінні речей і майнових прав – це ті шукані нами елементи, до сукупності яких ми можемо віднести «технологію», якщо остання буде відповідати цим критеріям. Далі, має бути з'ясовано, який зміст вкладає законодавець у термін «речі» і «майнові права»?

Ще в римському праві було вироблене поняття речей у широкому значенні. Цим широким поняттям охоплювалися не тільки речі в звичайному значенні матеріальних предметів зовнішнього світу, але також юридичні відносини і права. Відповідно до цього поняття речі (*res*) підрозділяли на ті, до яких можна доторкнутися, тілесні (*quae tangi possunt*) і на ті, до яких доторкнутися не можна, нетілесні (*quae tangi non possunt*). Нетілесна річ, – писав Гай, – це

* При підготовці статті автор використовував текст проєкту Цивільного кодексу України, прийнятий Верховною Радою в першому читанні. Проєкт був розроблений видатними вченими-цивілістами України, зокрема, А.Довгертон, О.Підолігнорою, О.Пуликивим, Д.Бобровою, Н.Кулищовою, В.Дудем, З.Ромоською, В.Мусіякою, М.Сібільовим, Я.Павленко та іншими [Див.: Українське право, №1, 1999 р.]

те, що існує в праві [2, с. 105]. Тому, під терміном «річ» (res), стосовно до «технології», ми маємо на увазі, насамперед, **права на об'єкти інтелектуальної власності (1)** і на **об'єкти нерозкритої інформації (2)**.

У цьому ж зв'язку, на наш погляд, заслуговує на увагу точка зору Р. Саватьє стосовно майна, яка була викладена ним у монографії «Теорія зобов'язаль» [3]. З історії цивільного права відомо, щоприш, що на початковій стадії його розвитку, коли уявлення були суцього конкретними, в якості «майна» розглядалися тільки матеріальні речі, корисні для людини, – ділянка землі, будинок, істівні припаси, одяг. Ця концепція не зникла. У сучасному праві такі речі називаються **тілесними майном**. Але, у даний час серед об'єктів зобов'язальних відносин воно, безсумнівно, займає менш помітне місце, чим безтілесне майно, яким є **абстрактні права**, що мають певну вартість, виражену в грошах. Це – результат розвитку юридичної техніки. Як і інші види техніки, юридична техніка знайшла способи і прийоми перетворення конкретних речей у поняття, концепції, цифри і кількісні співвідношення для того, щоб більш зручно ними оперувати. У результаті цього юридико-технічні абстракції юстиціївн тілесні речі» [3, с. 53-54].

Виникає питання: за яких умов права та обов'язки набувають статус майна, вклада? Р. Саватьє відповів на нього в такий спосіб: і речові і зобов'язальні права, що стосуються будь-якого конкретного майна, **індивідуалізуються**; кожне з цих прав, як таке, після цього може стати предметом угоди; можна продати право наймача, та й узагалі будь-яке право вимоги. «З того моменту, – пише далі Р. Саватьє, – коли виникає можливість такого продажу, права стають **майном**» [3, там же]. Майном у дійсності, є **права**. Той факт, що до складу майна включають і речі, на його думку, свідчить лише про те, що «...поняття майно свого розвитку ще не завершило» [3, с. 57]. Ми розділяємо твердження Р. Саватьє, що: «Ні патент, ні права члена товариства не стосуються визначеного реального майна. І, разом з тим, вони, самі по собі, являють собою майно. У сучасних умовах право створює такі майни в дуже широкому масштабі, особливо у виді кожного роду монополій, наприклад, винахідник включає до складу свого майна свій патент, комерсант – свою клієнтуру і т. ін. Усе це – **безтілесне майно** в чистому виді» [3, с. 56]. Саме з цієї позиції можна пояснити появу в проєкті нового ЦК України (у ст.1195) нетипових для нас об'єктів цивільного права (правовідносин) як, наприклад, ділова репутація, досвід, вилички і т. ін.

При з'ясуванні поняття «майна», як об'єкта вклада в просте товариство, варто звернути увагу ще на одну обставину, – на його **приналежність** тому чи іншому суб'єкту права. Справа в тому, що суб'єкт, який передає річ, повинний бути або її власником, або мати повноваження від власника. Одна справа, якщо мова йде про принадлежність тілесного майна і, зовсім інша, коли ми оперуємо нетілесним майном при передаванні його у вигляді вклада, у тому числі й у просте товариство.

В.І. Жуков, розглядаючи проблему **приналежності** прав на об'єкти інтелектуальної власності пише, що її розв'язання, у нових економічних умовах,

вимагає переоцінки постулатів, на яких ґрунтується визначення самого поняття «майно». На його думку, нам слід дотримуватися поради Г.Ф. Шершеневича [4, с. 71], і **персоніфікувати «майнові відносини»**. Їх варто завжди розглядати як відносини між конкретними учасниками – фізичними і/чи юридичними особами (юридична категорія) на відміну від виробничих, теж майнових (економічна категорія). «Під майновими відносинами, – пише В.І. Жуков, – слід розуміти **сукупність, підлягаючих грошовій оцінці юридичних відносин, у якій знаходиться певна особа (фізична чи юридична), де сума відносин одного роду буде складати актив майна певної особи, а сума відносин другого роду – пасив її майна, у якому як тілесні речі, так і нетілесні речі мають грошову оцінку»** [5, с. 9-14]. Тому, для включення до цивільного обігу нетілесного майна у виді прав на об'єкти інтелектуальної власності, зокрема, як вклад у просте товариство, зазначені права повинні бути персоніфіковані і представлені документами, що підтверджують їхню належність певній особі. Такі документи, самі по собі є **тілесним рухомим майном**. Наприклад, коли мова йде про винахід (і т. ін. об'єкти) його належність підтверджується патентом на винахід. Патент не цінний папір, але, разом з тим, юридично значимий документ. Назвемо, умовно, подібні документи «матеріальним посієм», який, у порівнянні з тими правами, що з нього випливають, має другорядне значення.

Ми вважаємо, що такими і їм подібними документами, які підтверджують знання, досвід у галузі техніки, технології, а також ділову репутацію можуть бути і різні звання, призи та інші атрибути, отримані на конкурсах і т. ін. Чим вище ранг цих атрибутів, тим вище вартість нетілесних благ, внесених як вклад у просте товариство. Наприклад, участь відомого вченого й інженера-практика, що отримав диплом від всесвітньо визнаного журі на виставці, буде свідчити про визнання його знань, умінь, досвіду (у контексті ст. 1195 проєкту нового ЦК України) і служити підставою визнання зазначених благ об'єктом вкладу в простому товаристві.

У світлі викладеного уявлення про «майно» і його належність певній особі (фізичній, юридичній), можна перейти до аналізу «технології, як такої» – як об'єкта права цивільного, а потім і як об'єкта вкладу за змістом ст. 1195 проєкту ЦК України. Необхідно відзначити, що у вітчизняній цивілістичній літературі «технологія» – як об'єкт права цивільного не досліджувалася. Вивчалася так звана «нова техніка» [6, с. 192], відкриття, винаходи, твори, але тільки не «технологія, як така». Для національної наукової школи цивілістів – це нетиповий об'єкт права. Лише в одному нормативному акті суверенної України як коштроність, що може вкладатися в об'єкти підприємницької та іншої діяльності згадується технологія, як «сукупність технічних, технологічних, комерційних і інших знань» [7], але побічно. Тільки в останні роки, з'явилася публікація Ю.М. Капіни «Експорт-імпорт технологій: правове регулювання» [8]. У публікаціях РФ і інших країнах СНД становище з технологією аналогічне. Широко відома лише докладна робота М.М. Богущавського, О.В. Воробйової, А.Г. Светлянової «Міжнародна передача технологій: правове регулювання» [9], опублікована ще в 1985 р.

У радянський період часу, якщо виникала необхідність передати технології, то все «навантаження» брав на себе «Типовий договір на передачу науково-технічних досягнень» [10]. Даний договір був досить глибоко і всебічно досліджений*. Однак він був націлений на рішення інших задач. Отже, можна сказати, що як у радянський, так і в пострадянський період в Україні, так само як і в інших країнах СНД, «технологія» – як об'єкт права цивільного й об'єкт вкладу в товариства, ще не став предметом письмової уваги вчених-приватистів і практиків. І це зрозуміло. В Україні, на жаль, немає розвинутого ринку технологій, причому аж ніяк не тому, що їх немає. Вони існують. Немає адекватної їм правової форми. У зазначених вище роботах М.М. Богуславського, О.В. Воробйової, А.Г. Светланової в РФ і Ю.М. Капіци в Україні «технологія» досліджувалася в аспекті міжнародного приватного права.

Досліджуючи «технологію», як об'єкт права цивільного, і як об'єкт вкладу в просте товариство, ми звертаємо увагу на те, що ні в юридичних, ні в інженерних науках до цього часу не склалося єдиної думки про цей феномен як, наприклад, це має місце у відношенні «способу», «пристрою», «речовина» у пятнадцатому праві**. І це можна зрозуміти. Технологія – явище складне і багатогранне. У загальноосвітній літературі термін «технологія» пов'язується з його походженням від грецького слова «*techne*» – мистецтво, майстерність. «*logos*» – слово, наука. В. Дашь характеризував технологію як «...заводська і ремеслове мистецтво, знання, уміння, прийом роботи і застосування до справи» [13, с. 404]. У цьому визначенні технологія представляється як процес стини. С.І. Ожегов характеризує технологію як «...**сукупність** виробничих методів і процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва» [14, с. 692]. Новий словник української мови характеризує технологію як «...**сукупність** знань, відомостей про послідовність виробничих операцій у процесі виробництва» [15, с. 519].

Як відзначає М.М. Богуславський, в економічній і юридичній літературі, у документах різних міжнародних організацій (ЮНКТАД, ЮНІДО, ЮНЕСКО та ін.) також давалися різні визначення поняття «технологія» [9, с. 10]. З посиланням на проект «Міжнародного кодексу поведіння в області передачі технологій», розроблений у рамках ЮНКТАД він наводить наступне визначення поняття технології. Під технологією розуміють «систематизовані знання», що використовуються «для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу чи для надання відповідних послуг» [9, там же]. У цьому документі технологія розуміється у вузькому значенні. Однак, це

* Типовий договір 1971 р. установлював, що розроблювач зобов'язується передати одержувачу для використання своєї науково-технічної розробки (документацію) у вигляді результатів наукових досліджень, зразків нових машин, механізмів, апаратів, чи приладів окремих частин і блоків, нові види сировини і матеріалів, прогресивні технологічні процеси, окремі технічні рішення, прогресивні методи провадження робіт, праці і управління. У співій практиці подібні угоди існують договорами про передачу *know-how* [11, с. 96-97].

** На думку Бєлова В.В., Впаєлова Г.В., Демікова Г.М. спосіб «... це операція чи сукупність взаємозв'язаних операцій (дій) над матеріальними об'єктами і за допомогою матеріальних об'єктів» [12, с. 38].

поняття може ґрунтуватися і на управлінні, організації виробництва і збуту (в області маркетингу), воно може містити в собі **знання і досвід організації** або і **комерційного характеру**. У цьому випадку мова буде йти про технологію в широкому розумінні. Ці визначення можна використовувати і для характеристики «технології» як об'єкта права цивільного. Отже, при всьому різноманітті визначень технології є одна загальна (родова) ознака, що її характеризує. «Технологія» – не певна **систематизована сукупність знань і досвіду**, що використовується для рішення визначених задач і **здатна передаватися** від одного суб'єкта іншому.

Як бачимо, стрижнем поняття «технологія» у всіх його інтерпретаціях є **знання**. В.А. Довгирев відзначає, що знання, поряд з матеріальними речами, стали об'єктом суспільних відносин, а тому виникла проблема їхнього правового регулювання, зокрема встановлення **правового режиму знань** [16, с. 12]. Г.М. Биков і В.Л. Кравець відносять до носіїв технології машини й устаткування і, в цьому аспекті, указують на об'єкт права як на «упредметнену технологію» [17]. Якщо розуміти під «якось технології» втілення науково-технічного результату в металі, то це вірно. Але з юридичної точки зору треба відмежуватися від самої машини, верстата і т. ін. тілесних речей. Об'єктом технології буде «технологічний зміст» верстата, наприклад винахід, на основі якого він створений. Іншими словами, мова йде про науково-технічні знання (чи науково-технічні результати) як особливі об'єкти нематеріального характеру, що істотно відрізняються від речовинних.

З наведених вище визначень випливає, що поняття «технологія» найчастіше визначається як **певна сукупність методів, прийомів, способів, використання яких у мистецтві чи ремеслі дозволяє одержати бажаний результат**. Указівка на ознаку «сукупність» дає нам підстави зробити висновок про те, що технологія являє складне і складеться вона з окремих елементів. Таких елементів у технології безліч.

У цьому зв'язку виникає чергове питання: чи можна технологію віднести до «складних речей» відповідно до класифікації об'єктів цивільного права? Ми даємо позитивну відповідь на поставлене питання, виходячи з визначення «складної речі», що міститься в ст. 171 проекту нового ЦК України: «Якщо різні речі утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, яке визначається сутністю з'єднання, вони вважаються за одну річ (складна річ)». Численні і різноманітні об'єкти, що складають технологію, будучи самі по собі об'єктами цивільного права, утворюють єдине ціле, і таке цілове з'єднання обумовлює можливість використання технології за призначенням. Кожна технологія несе в собі властивості й особливості різних типів її складових елементів. Однак, ст. 171 проекту ЦК України варто застосовувати з поправкою на ту обставину, що «технологія» – це нематеріальний об'єкт цивільного права.

Якщо різноманітні речі можуть бути «складені», «скомплектовані» в одне ціле для використання за призначенням, то вони ж можуть бути і «розкомплектовані». Можуть, але чи потрібно це робити? На це питання відповіді

М.М. Богуславський, О.В. Воробйова, А.Г. Светланова. Основне правило, що лежить в основі «передачі технології», полягає в тому, що остання підлягає «розкомплектуванню» на окремі об'єкти права. Термін «розкомплектування» використовується в проєкті Міжнародного кодексу поведіння в області передачі технології. Потреба в здійсненні цієї операції виникла у зв'язку з необхідністю точного визначення об'єктів технологічного обміну. У законодавстві, спеціальній літературі і практиці під цим терміном розуміється вичленовування елементів, що складають технологію як єдине ціле. Такими елементами можуть бути винаходи, «ноу-хау», технічні послуги тощо. Розкомплектування, по-перше, дозволяє сторонам, виходячи з вартості кожного об'єкта, точніше визначити ціну технології, що передається, по-друге, допомагає стороні, що здобуває, визначити ті елементи, які вона здатна робити сама або закупити в інших організацій чи фірм на більш сприятливих умовах; по-третє, дає можливість виділити ті елементи технології, які згодом можуть втратити юридичний захист, що, у кінцевому рахунку, потребуватиме внесення змін у ціну переданої технології, а також викличе інші наслідки[9, с. 23]. Крім того, при «розкомплектуванні» технології вирішується дилема – які об'єкти можуть бути розкриті перед партнерами на стадії ведення попередніх переговорів, на випадок їхнього невдалого результату, а які – не можуть бути розкриті до підписання договору. Саме завдяки розкомплектуванню передавальна і приймаюча сторони можуть чітко описати виділені елементи. Після «розкомплектування» технології на окремі об'єкти, що її складають, в першу чергу аналізуються патенти, що лежать у її основі. І це треба робити перш, ніж прийняти рішення про закупівлю технології. Найбільш цінним джерелом тут є патентна документація, що містить до 95% потрібної інформації. Ця документація стандартизована і достатня для осіб, обізнаних у даній області техніки.

Для нас, цивілістів, що вирішують завдання, пов'язані з передачею технології у вигляді вкладу в просте товариство, або в господарчі товариства, значення операції по розкомплектуванню технології більше ніж просте надання інформації, оскільки тільки в результаті розчленовування технології можливо визначити правовий режим її складових (об'єктів цивільного права). Технологія виробництва, що дозволяє підвищити продуктивність праці чи зменшити капиталомісність одиниці продукції, може бути визнана комерційною таємницею. Однак, ця ж технологія при наявності ознак новизни, промислової застосовності і достатнього винахідницького рівня може розглядатися і як об'єкт інтелектуальної власності – винаходу. У зв'язку з чим – одержить правову охорону в рамках права промислової власності.

Таким чином, той самий інтелектуальний продукт може бути визнаний як комерційною таємницею, так і об'єктом інтелектуальної власності. Причому визнання інформації комерційною таємницею може бути першим кроком на шляху правового захисту об'єкта інтелектуальної власності. З урахуванням цього, «правовий режим» технології можна встановлювати на рівні її окремих об'єктів. У залежності від встановленого правового режиму ми виз-

начасмо правлята, якими варто користуватися при передачі того чи іншого елемента технології порізно і технології в цілому.

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що технологію можна передати у вигляді вкладу в просте товариство як цілком, в якості складного сдиюкого об'єкта цивільного права (ст. 17) проекту нового ЦК України), так і по окремих частинах, що її складають. Правила передачі технології, при всіх обставинах, передбачають її «розкомплітування» на об'єкти цивільного права, що підпадають під дію одного з трьох інститутів: авторського права і суміжних прав (1), права промислової власності (2), охорони персональної (конфіденційної) інформації, що охоплює і «ноу-хау» (3).

Усі *визначені* об'єкти технології повинні бути а) належним чином описані, оцінені з урахуванням вимог відповідного інституту права; б) «документовані» як нематеріальні активи; в) узяті на відповідний облік – статистичний, бухгалтерський (оприбутковані) і податковий. Без виконання зазначених вище операцій, немає можливості описати технологію як єдиний об'єкт цивільного права і взяти саме її на відповідні обліки – статистичний, бухгалтерський і податковий.

Нарешті, перед тим як передати технологію вже належним чином описану, документовану, оцінену, узяту на облік, треба чітко визначити її належність на підставі і відповідно до приналежності її складових частин тим чи іншим особам. Як правило, абсолютна більшість технологій, крім найпростіших, належать членським суб'єктам – фізичним і юридичним особам. Тут виникає складна проблема – визначити, чия ця технологія? Хто її власник?

Список літератури:

1. Гражданское право Украины: В 2-х ч. – Ч. 1. / Под ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. – Харьков: Основа, 1996. – С. 185. 2. Нелюцкий И.Б. Основы римского гражданского права. – М.: Госюриздат, 1960. – С. 105. 3. Дьяч. Р. Святые. Теория обязательств. Юридический и эволюционный очерк. / Перев. с фр. Р.О. Халфиной. – М.: Прогресс, 1972. – 440 с. 4. Щориневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. – СПб.: Изд. бр. Банимаковых, 1909. – С. 71. 5. Жуков В.И. Гражданское законодательство и институт интеллектуальной собственности // Вопросы изобретательства. – 1989. – № 8. – С. 9-14. 6. Подопрингора А.А. Правовые вопросы создания и внедрения новой техники. – Киев: Вища школа. – 1975. – С. 192. 7. Ст. 1 Закону України «Про інтелектуальну діяльність» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – N 47. – Ст. 646. 8. Калнига Ю.М. Экспорт-импорт технологий: правовое регулирование. НАН Украины. Центр интеллектуальной собственности и передачи технологий. – Киев, 2000. – С. 106. 9. Богуславский М.М. Международная передача технологий: правовое регулирование. – М.: Наука, 1985. – 280 с. 10. Дьяч. Р. С. ССРСР. – 1971. – № 16. – Ст. 118. 11. Азминов Ч.Н. Научно-техническая информация и право. – Харьков: Вища школа, 1987. – С. 96-97. 12. Белов В.В., Виталиев Г.В., Денисов Г.М. Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика применения. – М.: Гардарики, 1997. – С. 38. 13. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка: Т-4. – 1982. – С. 404. 14. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Рус. яз., 1985. – С. 692. 15. Новий словник української мови. – К.: – 1998. – Т. 4. – С. 519. 16. Дятко Дзюрица В.А. Законодательство и научно-технический прогресс. – М.: Юридическая литература, 1978. – С. 12. 17. Бьюль Г.Н., Кравец В.П. Развитие торговли технологиями между СССР и капиталистическими странами // Вести Киев. ун-та. междунар. отношения и междунар. Права. – 1983. – № 16. – С. 9-15.

Надійшла до редакції 22.11.2001 р